

KUIVA JUOPPOKULTTUURI

Olen ollut kahdesti sisällä päihdehuoltolaitoksessa. Ensimmäisen kerran olin ”asiakkaana” Tervalammen huoltolaitoksessa 11.9.–10.10.1989 ja toisen kerran ”potilaana” Kalliolan kuntoutuslinikalla 2.7.–30.7.1991.

Olen sijoittanut asiakkaan ja potilaan lainausmerkkeihin, koska Tervalammella meitä sisällä olevia kutsuttiin asiakkaiksi ja Kalliolassa potilaiksi. Mutta lainausmerkit ovat toisestakin syystä. Kummassakin tapauksessa olin sisällä suppeassa piirissä tehdyn sopimuksen perusteella. Tehtäväni sivusi henkilökohtaista ongelmaani. Tervalammella olin suurelta osin alkoholiongelmistani riippumatta, Kalliolassa suurelta osin alkoholismini vuoksi. Mutta henkilökohtainen intressini ei ollut niinkään parantua kuin tehdä osallistuvaa havainnointia ja ehkä kirjoittaa kaikesta jotakin. Ongelmani on sittemmin helpottanut nopeammin kuin tämä kirjoitussarja valmistui.

Kevätkesällä 1989 elin syvää henkilökohtaista kriisiä ja kirjoitellessani niitä näitä ja suunnitellessani lähtöä aivan muualle join pitkään yli kaiken järjellisyysmitan. Eräänä päivänä sain yllättävän tarjouksen tutustua Tervalammen huoltolaitokseen sisältä päin, ”asiakkaana”, ja ryhtyä sen jälkeen töihin samaan taloon uudistamaan sitä muiden uusien työntekijöiden mukana. Hetken epäröityäni innostuin ja suostuin. Asiakasjakson jälkeen olinkin sitten Tervalammella päihdetyöntekijänä lähes neljän vuoden ajan.

Kalliolaan puolestaan lähdin kesken tämän rupeaman. Vuoden 1991 keväällä olin juopotellut itseni niin huonoon kuntoon, että katsoimme minun parhaakseni ottaa pitempiai-

kainen hoitokuuri. Vastustuksestani huolimatta valitsimme Kalliolan, olletikin kun AA-ideologiaan perustuvasta myllyhoidosta kuukaan ei tuntunut tietävän muuta kuin Kalliolan propagandan tehokkuuden.

Itse tapahtumista on siis kulunut jo joitakin vuosia. Tässä mielessä näiden kirjoitusten aihe on vanhentunut. Vanhentuminen ei sitä paitsi ole ainoastaan ajallista, vaan jopa ajallis-paikallista. Tervalampi tosin sijaitsee vanhalla paikallaan, mutta se on muuttunut vanhanmallisesta huoltolaitoksesta nykyaikaiseksi massakuntoutuslaitokseksi ja perustellusti muuttanut nimensäkin. Se on nyt Tervalammen kartano – kuntoutuskeskus. Kalliolan kuntoutuslinikan Pellaksen yksikköä ei taas fyysisestikään ole enää olemassa, paikka on tavallaan tyystin ruohottunut.

Vaikka Tervalampi on muuttunut ja Pellaksen yksikkö on muuttanut, kuvittelen, että kokemukseni ja havaintoni asiakasjaksoilta ja myöhemmin päihdetyöntekijänä tuottivat ajatuksen, joka ei kovin akkiä vanhene. Mitä enemmän kokemuksia kertyi, sitä enemmän aloin ihmetellä perusasioita: miksi kaikilla hoitomuodoilla ja laitoksilla on lopultakin niin vähän vaikutusta ja, ennen kaikkea, miksi juopon itsensä on niin vaikea irtautua viinasta – kaikista yrityksistä, tiedoista ja avusta huolimatta. Ja vastaukseksi kiteytyi yksinkertainen ja tavallaan itsestään selvältä tuntuva ajatus: sitova aine on viina, mutta ei suoraan, vaan sen ympärille rakentuvan tiiviin yhteisön, juoppokulttuurin kautta.

Tämä ajatuksen varassa materiaalini alkoi jäsentyä. Olen jo aloittanut kokonaisuuden purkamisen pohtimalla alkoholisoitumisen sisäistä logiikkaa (Toiviainen 1995). Jatkan

nyt kolmen artikkelin sarjalla, joka keskittyy juoppokulttuurin sisäiseen dynamiikkaan ja siitä irtautumisen vaikeuden syihin. Aloitan Tervalamesta, jatkan Kalliolaan ja lopuksi pohdin, miten koko rakennelmaan on päädytty osallistuvan havainnoinnin ja kokemuksen käsitteellistämisen pohjalta.

SISÄÄNAJO

Tervalami oli 80-luvulla helsinkiläisille ja lähinnä miespuolisille juopoille tarkoitettu massalaitos. Siellä oli noin 170 asiakaspaikkaa. 12-paikkaisen naisten osaston lisäksi laitos jakautui suunnilleen tasan huoltola-osastoon (tavallisille juopoille) ja huoltokoti-osastoon (jonka asiakkaat kuuluivat itse asiassa pikemmin vanhustenhuollon kuin päihdehuollon piiriin). Tervalami oli alallaan Suomen suurin, huonoimmin resurssoitu ja asiakaskunnaltaan lohduttomin laitos.

Laitosten olemukseen kuuluu, että jokaiselle sisääntulijalle annetaan tai ilmoitustaululle on ripustettuna kaksi perusasiakirjaa: päiväjärjestys ja ohjesääntö. Useimmissa laitoksissa päiväjärjestys on jokseenkin helppo ja itsestään selvä. Ohjesääntö puolestaan ei juuri kerro etenkään uusille asiakkaille paljon mitään laitoksen todellisuudesta. Näin oli myös Tervalamella.

Mitään erillistä päiväjärjestystä ei jaettu, mutta se oli ilmoitustaululla nähtävissä. Päiväohjelma oli selkeän yksinkertainen: aamiainen – työtä – lounas – työtä – päivällinen. Lauantaisin ja sunnuntaisin ei ollut työtä, muutamaa harvaa poikkeustyöpaikkaa, kuten keittiötä, lukuun ottamatta.

Laitoksen ohjesääntö oli liuskanmittainen paperi: ”Ohjeita Tervalammen huoltolaitokseen saapuville asiakkaille”. Verratonta miehiä tuottivat ohjesäännön kohdat 5 ja 9.

Kohta 5 kuului: ”Hoitoaika on vähintään yksi kuukausi tai hoitosuunnitelman mukainen. Asuntojen siivouksesta huolehtivat asiakkaat itse.” Jälkimmäinen lause oli aivan asiallinen, mutta sen yhteys edelliseen oli

jokseenkin epäselvä. Kohdan 9 alku: ”Ruokailuvälineiden kuljettaminen pois ruokasalista on kielletty. Lokkien ruokinta ei ole suotavaa niiden aiheuttaman häiriön ja likaamisen takia.” Tämäkin täytti asiaa ja sitä paitsi oli hyvä, että ”ruokailua” ja ”ruokkimista” koskevat säännöt oli koottu samaan pykälään.

Useimmille sisääntulijoille, etenkin veteraaneille pari ensimmäistä päivää olivat ylikuumeisen touhun täyttämiä: he sukkuloivat sosiaalityöntekijän luokse ja poliklinikalle. Siinä välissä motkotettiin siitä, ettei juuri ”minua” palvelta niin kuin pitäisi. Asiakkaiden keskuudessa oli sanonta, että vastatulleen ensimmäinen tehtävä oli hankkia ”tekarit, henkkarit ja pokat”. Vanhat tekohampaat olivat nimittäin särkyneet tai jääneet jonnekin, henkilöllisyystodistus oli kadonnut tai viety yhdessä lompakon kanssa, silmälasit olivat kokeneet saman kohtalon kuin teko-hampaatkin.

Monet vastatulleet käyttivät raivoisasti aikaa juostessaan järjestämässä asumis-, tavar-, raha- ja terveysasioitaan. Tuntui kuin koko elämä olisi toden teolla vasta alkanut Tervalammen portista astuttua: kaikki piti saada hetkessä kuntoon. Raha-asiat olivat aina päällimmäisinä. Kaikki Suomen sosiaalityöntekijät saivat kuulla kunniansa. Ns. käyttövarat ja vastaavat piti saada heti ensimmäisenä päivänä ja muut oikeutetuiksi katsotut saatavat seuraavana päivänä.

Poliklinikalla tilanne oli usein aivan oman sa. Peräti monet asiakkaat, heissä oli sekä vanhoja että nuorempia, menivät polille tiuskien ja tulivat sieltä räyskien. Lääkäri oli usein myöhässä ja käytti verraten paljon aikaa yksittäisiin potilaisiin, niin että odotushuoneessa vertailtiin vastaanottovuoroa osoittavia numeroita ja päiviteltiin, kiukkuisimmat kävivät ovella kiroilemassa ja kääntymässä ja lähtivät kahville. Minä oli tärkeämpi kuin muut minät. Kuultiin jos jonkinlaisia, suurelta osalta seipitettyjä ja liioiteltuja, omatekoisia anamneeseja ja epikriisejä.

Näiden amatööriiläkäreiden puolustukseksi on sanottava yksi asia aivan vakavasti. Use-

at ihmiset tietävät yleensä aika paljon omista kivuistaan, sairauksistaan ja taudeistaan. Hyvin monet juopot tietävät alkoholismista, alkoholihaitoista ja alkoholisairauksista paljon enemmän kuin keskimääräinen terveyskeskushenkilökunta, lääkärit mukaan luettuina.

Vastaanotoilla meitä oli kahta luokkaa: hiljaisia ja meluisia. Meluisat asiakkaat jakautuivat kolmeen tyyppiin: amatööridiagnostikoihin, ”mömmöilijöihin” ja lintsareihin. Amatööridiagnostikot tunsivat omat vaivansa paremmin kuin poliklinikan henkilökunta, ja heillä oli usein mukanaan nippu hyvin virallisen näköisiä asiakirjoja omaperäisten tulkin-tojen kera. ”Mömmöilijät” kaipasivat lähinnä suuria annoksia erilaisia pillereitä, rauhoittavia ja nukahtamislääkkeitä, ts. mömmöjä. Lintsarit hakivat vp:tä, vapautusta työvelvollisuudesta, mitä erilaisimmin perustein, paperein ja elämäntarinoin. Monet olivat periaatteessa oikealla asialla, useat eivät. Nämä kolme tyyppiä lankesivat sitä paitsi usein yhteen. Asiakaskunnan keskuudessa nämä ihmiset eivät saaneet osakseen juuri minkäänlaista myötätuntoa. Heihin suhtauduttiin niin sanoakseni protestanttisen työetiikan mukaisesti. Suunsoittaja on suunsoittaja, pummi on pummi, lintsari on lintsari, mutta kunnon juoppo on kunnon ihminen ja tekee työnsä.

Tämä maailma oli minulle aluksi vieras muttei mitenkään vastenmielinen. Minkäänlaista tuloshokkia minulla ei ollut, päinvastoin kuin myöhemmin Kalliolassa. Aluksi ja itse asiassa pitkän aikaa olin lähinnä harmisani siitä, että mitään kirjattavaa ei tuntunut hakemallakaan löytyvän. ”Täällä ei tapahdu mitään, ei yhtään mitään”, kirjoitin muistiinpanoihini kaikkien keräämiäni faktojen perään. Kaikkein suurin henkilökohtainen harmini oli lähinnä unettomuus ja se, että poikkeuksellisen lämpimästä syksystä huolimatta kulmahuoneessamme oli öisin usein niin kylmä, että minun oli pakko nukkua kaikki vaatteet päällä. Varsinainen sisäänajoni Tervalamella loppui alusta laskien noin viikon kuluttua, olin jo ehtinyt olla pari päivää töissäkin ja tunsin olevani vertaisteni joukossa.

Myöhään sunnuntai-iltana keräilin muistiinpanojani ja kirjoitin ylös joukon hypoteeseja, joista tärkeiksi osoittautui vain kaksi. Näistä ensimmäinen oli virhe, toinen ei.

Kirjoitin: ”Kahvila on ilmeisesti sosiaalisen elämän keskus Tervalamella.” Se näytti aluksi pätevältä, mutta jo parin viikonlopun jälkeen huomasin, ettei se pidä paikkaansa. Minulle kävi kuten Jouni Kylmälälle, kun hän ryhtyi tekemään osallistuvaa havainnointia Helsingin asuntoloista (Kylmä 1990, 68–69): ”Etukäteinen mielikuvani asuntolasta oli se, että siellä ihmiset ovat paljon tekemisissä toistensa kanssa, puheensorina täyttää rapun ja käytävät. Se paljastui kuitenkin nopeasti vääräksi. Elämä asuntolassa tuntui keskittävän omaan punkkaan, sänkyyn tai koppiin. Asukkaat elävät niihin vetäytyneinä.” Tarkkailtuani pari viikonloppua hyörinää kahviossa (”kuppilassa”, ”kanttiinissa”) vedin alkuperäisen hypoteesini päättäväisesti yli.

Toinen hypoteesini perustui havaintoon, että päivisin ihmiset olivat töissä kuka missäkin, mutta illalla ketään ei tahtonut löytyä mistään, kukaan ei tuntunut olevan missään, ei useinkaan edes kämpässään. Kirjoitin: ”Laitostumisessa ei täällä ole mitään kollektiivista. Laitostuminen Tervalamella on privatisoitunutta laitostumista.” Tämän hypoteesin huomaan muistiinpanoissani alleviivaneeni myöhemmin useaan kertaan – siksi, että se osoittautui jatkossa päivittäiseksi todellisuudeksi.

ASIAKASKUNNAN RAKENNE

Aivan ensimmäinen näköhavainto, jonka Tervalammen asiakkaista sai, koski heidän puheutumisensa yhtäläisyyttä ja kuntonsa erilaisuutta. Näytti siltä, kuin melkein kaikilla olisi ollut eräänlainen univormu: farkut ja farkkutakki tai talon siniharmaamustat verkkarit. Vielä pari vuotta sitten Helsinginkadun kulmilla Kalliossa saattoi nähdä näitä verkkaripuseroita. ”Terviksen verkkari” on hyvin helposti erottuva, minullakin on pitkään ollut

sellainen, joskin laillisesti hankittu. Tämän univormun yhtäläistävästä hahmosta erottautuivat kuitenkin hyvin silmäänpiistävästi nuoret ja vanhat, hyväkuntoiset ja huonokuntoiset. Mitään yksinkertaista nelikenttää ei kuitenkaan voi rakentaa.

Tervalammen asiakaskunnan monet piirteet muistuttavat Lasse Murron vuosina 1970–1975 tamperelaisista asunnottomista alkoholisteista laatimaa muotokuvaa (Murto 1978). Näin siitäkin huolimatta, etteivät läheskään kaikki Tervalammen asiakkaat olleet ”asunnottomia alkoholisteja” tai olivat sellaisia vain toisinaan.

Tervalammen asiakkaan kokokuva voisi ehkä parhaiten – siis vuonna 1989, ennen nykyistä työttömyyskautta sekä suurta muutosta rakennus-, remontti- ja keikkatöissä – luonnehtia yhdellä termillä: urbaani lentojätkä. Miehet olivat perheettömiä ja muutenkin vailla tavanomaisia sosiaalisia suhteita. Pysyvää asuinpaikkaa heillä ei juuri ollut. He vaelsivat lyhytaikaisesta työsuhteesta toiseen: tuurijuoppoja, tuurityöntekijöitä.

Keski-ikä oli siinä neljäkymppin vaiheilla, ehkä vähän yli, huoltokotiosastossa tietysti korkeampi, alle kolmekymppisiä ei tainnut tulla vastaan yhtään. Hyvin monella oli maaseudulla eletty lapsuus. Tyypillisen useat olivat tulleet Helsinkiin 1960-luvulla lähiöitä rakentamaan. Juomishistoria tuntui olevan 10–20 vuoden mittainen. Tämä historia rakentui juomisesta kapakassa tai juomaseurueissa. Erakkojuoppoja en tavannut, en maaseudulle tyypillisiä vanhan ajan kaappijuoppoja, en myöskään keskiluokkaisia tissuttelijoita. Kumppanini olivat järjestään sosiaalisia juoppoja.

Tarkoitukseni oli tehdä pois lähdettyäni asiakaskunnasta tavanomainen sosiologinen taustamuuttujaerittely. Tämä sinänsä yksinkertainen tehtävä osoittautui kuitenkin hyvin vaikeaksi. Vuoden 1989 asiakaskortisto oli niin puutteellinen, että asiakkaan sukupuolen tosin näki etunimestä mutta ei edes ikää tai syntymävuotta läheskään aina. Kun seuraavassa esitän joitakin prosenttilukuja, ne

ovat viitteellisiä. Ne perustuvat yhtäältä vuonna 1990 Tervalammen kuntoutusosaston 136 asiakkaasta tekemiini kyselyihin ja muihin muistiinpanoihin ja toisaalta vuonna 1993 tietokoneelta laskettuihin asiakastilastoihin (635 asiakasta; uusinnat poistettuina, eläkeläisosasto pois luettuna). Edellinen aineisto on seuraavassa lyhennetty merkinnällä K90, jälkimmäinen T93.

Seuraavassa luonnehdin näitä ”urbaaneja lentojätkiä” käyttäen apuna tärkeimpiä taustamuuttujia, jotka kertovat jotain olennaista myös juoppokulttuurista, sen ydinväestä. Näitä ovat ennen kaikkea perhesuhteet, työntekeä ja asuminen.

PERHESUHTEET

Valtaosa asiakkaita oli naimattomia tai eronneita (T93: 40 % naimattomia ja 40 % eronneita). Etenkin keski-ikäisellä polvella oli lähes säännönmukaisesti takanaan särkynyt avioliitto ja ydinperhe. Herkkinä hetkinä muisteltiin lapsuudenkotia ja omia lapsia. Olin tekevinäni havainnon, että miehet tuntuivat kokevansa läheisimmiksi äidin, tyttären tai toisinaan entisen vaimonsa, toisinaan poikansa mutta harvemmin isänsä. Huomaan Lasse Murron kirjoittaneen Tampereen asunnottomista alkoholisteista 1970-luvulta (Murto 1978, 180): ”Joillakin ensisuojan asukkaila kävi säännöllisesti vieraita: veljiä tai omia poikia, mutta hieman harvemmin äitejä, tyttäriä ja entisiä vaimoja. Jälkimmäiset saattoivat kyllä olla puhelimitse yhteydessä ensisuojaan pojan tai entisen miehen kuntoa kysellen.” Havainnoillamme on mielenkiintoinen yhteys. Asiaa kannattaisi tutkia tarkemmin, tässä yhteydessä on pakko rajoittua vain toteamukseen.

Kuvaavaa ja tyypillistä oli, että moni kertoi ankaran juomisen alkaneen avioliiton hajotua. Tätäkin asiaa kannattaisi tutkia tarkemmin: missä määrin kyse on siitä, että mies ryyppäsi jo avioliiton aikana, ja missä määrin siitä, että vaimo heitti miehensä ulos – siinä

vaiheessa, kun koti lapsineen oli saatu taval-
laan valmiiksi!

TYÖNTEKO

Urbaanit lentojatkät olivat olleet töissä ennen kaikkea rakennuksilla tai muissa lyhytaikai-
sissa työsuhteissa tai tilapäistöissä. Vuonna 1989 elettiin sellaista suhdannevaihetta ja rakenteellista tilannetta, että useasti kuullul-
la lauseella ”töitä saa aina” oli täysi pätevyys. Työtä vailla oli jonkin aikaa ollut kourallinen tai pari, mutta pitkäaikaistyöttömyyden käsite liitettiin yleisesti lähinnä vammaisuuteen tai ”sosiaalipummeihin”.

Aiemmasta ammatista putoamista ja luo-
kasta suistumista esiintyi. Varsin kovalla työl-
lä sain vähän myöhemmin profiloitua seuraa-
vantapaisen tilaston kuntoutusosaston asiak-
kaiden ”alkuperäisestä ammatista” (K90):

- yrittäjiä ja itsenäisen ammatin harjoittajia 6 %
- toimihenkilöitä 10 %
- ammattitaitoisia työmiehiä 52 %
- sekatyöläisiä ja apumiehiä 24 %
- luokittelemattomia 7 %

Paikalla oli tuskin lainkaan teollisuustyövä-
keä. Asiakkaiden liikkuvaa luonnetta korosti havainto, että useat olivat olleet merillä nuo-
ruudessaan (K90: vähintään 15 %). Nämä miehet kuuluivat siihen sukupolveen, joka oli lähtenyt merille pois elämänsä aineellisesta ankeudesta, perhe-elämän ongelmista tai silkkaa kaukokaipuutaan. Nythän tällaista sosiaalista tyyppiä ei enää ole, samoin kuin ei ole juuri sataman ”prikkamiehiä” tai varasto-
ja, joissa aina tarvittiin tilapäistyövoimaa. Ja rakennuksetkin nousevat pystyyn peräti vä-
hällä ihmistyövoimalla.

Toimeentulo siviilissä muodostui työpal-
kasta ja osan vuotta myös sairausvakuutuksen päivärahaista tai työttömyyspäivärahaista, siis niillä miehillä, jotka olivat töissä. Tällaisia miehiä kutsuttiin rakennuksilla noihin aikoi-
hin ”sorbusemiehiksi”: selvänä kautena he raatoivat hullun lailla ja useimmiten kaikkein raskaimmissa ja likaisimmissa töissä, he oli-

vat työssään usein sorbuksessa tai katosivat työpaikalta sorbuksen luokse; erinomaista kitkakyövoimaa isännille huippusuhdantees-
sa, etenkin kun monet tekivät työtä ilman ve-
rokirjaa.

Juopottelukaudella rahat juotiin nopeasti, ja rahat ja etenkin viina revittiin mistä saatiin, kavereilta, eläkeläisjuupoilta ja sosiaalitoi-
mistoista; televisio, radio ja kello myytiin; jotkut harrastivat aktiivisesti ”lainaamista” ja varastamista. Moni sai selvänä kautenaan asi-
ansa siedettävään kuntoon, mutta putken ai-
kana meni taas kaikki. Tämä kuvaus ei koske kaikkia yksilöinä, mukana oli myös miehiä, jotka olivat yksinkertaisesti vain ”kuivatela-
kalla”, ja miehiä, joille työnantaja tai isäntä soitteli, kehotti keskeyttämään hoidon ja tule-
maan äkkiä töihin.

ASUMINEN

Valtaosa miehistä oli vailla vakinaista asuntoa (K90 ja T93: 50–65 %). Tilastollinen nimike ”vva” ei kuitenkaan kerro paljon todellisuus-
desta. Siihen kuului koko kirjo varmasta käm-
pästä tai pakopaikasta täyteen ”lintsillä” elä-
miseen. Vuoden aikana asuinpaikat saattoivat vaihtua usein ja muodostaa omaperäisiä ket-
juja. Joku saattoi vuoden aikana olla asunut linnassa, hoitokodissa, asuntolassa, äitinsä luona, nukkunut veneessä tai linja-autossa, vinteillä, puistoissa tai vaikkapa pankkiauto-
maatissa. Monet olivat olleet Kyläsaaren ensi-
suoja ja vielä useammat asuntolassa; Kylä-
saarta inhottiin, asuntolaelämää vihattiin.

Lauseeseen ”kyllä töitä saa aina” liitettiin lähes aina, ”kun vain saisi asunnon”. Monet väittivät, että heidän juomisensa ja kaikki muutkin ongelmat joutuvat vain siitä, että asunto puuttuu. Heidän asunnottomuuskoke-
muksensa olivat usein olleet todella kovia ja synkkiä; ulkopuolisten on vaikea tajuta, mitä hätää ja surkeutta asunnottomuuteen liittyy. Urbaanit lentojatkät eivät kaivanneet peri-
suomalaista punaista mökkiä ja perunamaata, vaan he kaipasivat kaupungin vuokratyövä-
keä.

jossa vihdoinkin saisi olla omissa oloissaan, käydä työssä ja tietenkin juoda silloin tällöin – omilla ansaituilla rahoilla ja ilman muuta vain kohtuudella.

MUUTA

Perhesuhteiden, työnteon ja asumisen ohella on syytä todeta vielä pari syrjäytymisen lisätunnuspiirrettä, nimittäin terveys ja laitoskokemusten runsaus.

Ensimmäisen todella hätkähdyttävän kuvan asiakkaiden terveydentilasta sain käydessäni ensi kertaa saunassa. Pukuhuoneen näkymä oli sellainen, etten vastaavaa ole koskaan kokenut: ruhjeita ja arpia (merkkeinä tapaturmista tai tappeluista), taidokkuudeltaan vaihtelevia tatuointeja (vielä 1989 melko varma merkki vankilassaolosta), amputoituja jäseniä (merkkeinä tapaturmista ja pakkaaseen sammumisesta). Kuvaavaa ja omalla tavallaan myös hienotunteista oli se, ettei kukaan puhunut näistä stigmoista tai osoitellut toisia. Tärkein puheenaihe saunassa oli oman painon kehittyminen. Puhuttiin painon kiihtymisestä putken aikana, sen lisääntymisestä laitosaikana ja siitä, millainen salskea urheilijanuorukainen sitä joskus oli tullut oltua. Ihottumia, kipuja ja särkyjä oli monilla; poliklinikalta eniten haetut lääkkeet eivät olleet bentsodiatsepiineja, kuten me taisimme tuolloin kaikki luulla, vaan eniten jaettiin antibiootteja ja särkylääkkeitä. Kramppeja näin yhden aika pahan, pari lievää. Monet olivat itse kramppaajia, vielä useammat olivat tottuneet auttamaan oikeaoppisesti krampin nähdesään.

Monet olivat olleet vankilassa, toiset puhuivat siitä avoimesti, toiset vaikenivat. Arvioin vuonna 1991, että ehkä puolet asiakkaistamme oli ollut vankilassa; arvio piti suorittaa kuuntelemalla eri yhteyksissä tarkkaan ja yhdistelemällä asioita, sillä en pitänyt sopivana kysyä asiaa suoraan tai urkkia muutenkaan. Vankilassaolon aiheena olivat useimmiten muutorangaistukset, sitten tulivat erilaiset

omaisuusrikkomukset ja vasta tämän jälkeen väkivaltatapaukset. Linnakundit eivät mitenkään erityisemmin erottautuneet muista, paitsi muutamit nuoremmat kaverit, joilla oli muita runsaammin tatuointeja ja jotka usein pitivät tarkkaa huolta fyysisestä kunnostaan punttisalilla ja lenkkeilemällä.

JUOPPOJEN HIERARKIA

Perhesuhteiden, työnteon, asumisen sekä myös terveyden ja laitoskokemusten samantyyppisyys ei muodostanut ainoastaan valtaosan taustaa, vaan myös Tervalammella vallitsevan ajattelutavan horisontin. Kaikkien oletettiin olevan suunnilleen samanlaisia. Puhuttiin ja koettiin rikki menneen perheen, asunnottomuuden, runsaiden laitoskokemusten, reistailevan terveyden ja lentojätjän horisontin välityksellä. Menneisyyden kokemusten katsottiin olevan pääpiirteissään yhteisiä ja jaettuja.

Tähän on heti lisättävä, että siviilielämän distinktiot eivät merkinneet mitään. Tervalammella ei vaikuttanut sitä eikä tätä, millainen asemasi tai tehtäväsi oli ollut, millaiset olivat siteet omaisiisi, perheeseesi. Tässä oli eräänlaisen solidaarisuuden ituja, mutta kuitenkin ennen kaikkea yhdenmukaisuuden pakkoa. Kaikennäköistä puheltiin, mutta hyvin vähän juoruiltiin tai puhuttiin laskelmointua selän takana. Tässä suhteessa tilanne poikkesi niin monista tavallisista siviilityöpaikoista, joissa keskinäinen kilpailu tai omaa urakehitystä edesauttavat pysyvät tai vaihtelevat liittoutumat ovat huomattavan keskeisellä sijalla.

Olisi luultu, että kun Tervalammella puhuttiin paljon viinasta, että siellä olisi ollut myös jatkuva keuhuskelu, kilpailu tai uhoaminen omasta juomisesta ”aloittelijoihin” ja ”kuoropoikiin” nähden. Sellaista ei kuitenkaan varsinaisesti ollut. Jos joku ryhtyi ylen määrin uhoamaan omasta juomisestaan, esiintymään sankarina tai puhumaan aivan mahdottomia, hänet vaiennettiin ärähdyksel-

lä. Kun kerran saunassa yksi pohjalaista syntyperää oleva mies, jonka murre paljasti alkuperän, ryhtyi väittämään, että hän oli kerran elänyt viikkokausia vain puhtaalla pirtulla ja pikku palalla HK:n sinistä lenkkiä, sai hän vastaansa ylimielisen naureskelun. ”Älä viitsi, iso mies.” ”Älä valehtele, lapualainen.”

Näistä pakoista huolimatta ihmiset eivät olleet samanlaisia ja tasa-arvoisia, vaan heidän välillään oli eroja ja hierarkioita. Kuvaavaa kyllä hierarkiat eivät liittyneet edellä hahmoteltuihin taustamuuttujiin, vaan keskeisesti juoppouden tyyppiin – usein omintakeisella tavalla työntekoon ja ikään liittyen. Juoppojen hierarkiaa rakennettiin monilla kirjavilla slangi-ilmaisuilla, joista toisia ei ensi kuulemalta usein tahtonut edes kyetä ymmärtämään:

1. ”Kunnon juopot.” Kunnon juoppoja olivat ne, jotka tekivät siviilissä töitä tai ainakin olivat tehneet monivuotisen työrupeaman. Kunnon juoppo retkahtaa perusteellisesti silloin tällöin.

2. ”Korvikkeiden käyttäjät.” He saattoivat käydä töissä tai olla jo rappiolla. He olivat periaatteessa vajonneet Kyläsaaren ensisuojaan tasolle tai olivat ainakin vakaasti matkalla sinne.

3. ”Sosiaalipummit.” Pummit elivät laitoksissa, fattan kustannuksella ja muiden siivellä. He menivät töihin vain välttämättömän pakon edessä. Kyse oli yleensä nuoremista asiakkaista.

4. ”Hurut.” Huruksi päätyminen merkitsi elämän henkistä päättymistä, tylsistymistä ja muuttumista kasviksi. ”Dementia” taisi olla yleisimmin esiintyvä sivistyssana Tervalammen kielenkäytössä; sitä käytettiin hurujen kohdalla yleistäen ja toisissaan, oman itsen tai kaverin kohdalla leikillään.

5. ”Huumeveikot.” Nämä lankesivat kokonaan edellisten luokitusten ulkopuolelle. Heidät torjuttiin täysin. Huumeveikot olivat nuoria, väkivaltaisia, vaarallisia. He ”sekoilivat” ja ”skitsoilivat”.

Tämä hierarkia erotteluineen oli periaatteessa jyrkkä ja selkeä. Mutta ei se ongelmaton konkreettisissa tapauksissa ollut. Varsinaisia huumeveikkoja ei Tervalamella tuolloin vielä ollut. Kun heistä puhuttiin, puhuttiin pääasiassa poissa olevista, ja heitä oli helppo haukkua. Viinan ja bentsodiatsepiinien sekakäyttö oli jo vuonna 1989 alkanut laajentua, moni tunnusti harrastaneensa pillereiden

käyttöä krapulaan tai ”satunnaisesti”. Varsinaisia pilleristejä katsottiin alaspäin; heidän paikkansa ei ollut Tervalami, vaan Hesperia. Hurut, varsinkin tylsistyneimmät heistä samoin kuin harvat itseksensä puhuvat ja useat ammattikiukuttelijat, olivat ylisummaan talon alin kategoria.

Monista yksittäisistä huruista pidettiin ja toisinaan huruja jopa kunnioitettiin. Katsottiin, että he olivat tehneet pitkän päivätyön kaikella kunnialla ja että heidät olisi pitänyt sijoittaa kaupungille vanhustenasuntoihin eikä Tervalamelle. ”Huoltokoti pitäisi räjäyttää, mutta ei sentään huruja.”

Asiakkaiden valtaosa piti itseään viime kädessä kunnon juoppona. ”Minun” alapuolella oli aina huonompi kategoria. Sosiaalipummiakin oli varsin ambivalentti käsite, koska laitokset ja fatta olivat tuttuja kovin monille. ”Minulle” ne olivat tuttuja vain väliaikaisesti tai pakosta, en siis ollut pummi niin kuin ”eräät muut”, ja tässä vaiheessa mainittiin mielellään nimiä tai osoitettiin henkilöitä.

Tuskin missään saa niin monipuolista kuvaa korvikkeista ja niiden käyttäjistä kuin Tervalamella. Monet tekivät jyrkän moraalisen rajan, sanoivat, etteivät ole koskaan käyttäneet korvikkeita eivätkä tule niitä käyttämään edes pahimmassa krapulassa. Kun tästä puhuttiin, saattoi nähdä päättäväisiä ja tuohuneita ilmeitä. Useat taas pitivät luonnollisena, että korvikkeisiin turvaudutaan, kun Alkon tuotteet ja rahat loppuvat. Korvikkeet ovat varsinkin juomakimpalle halpoja, ja sitä paitsi niitä on helppo varastaa huoltoasemalta etenkin ruuhka-aikaan tai öisin. Joku kertoi kunnioittavasti eläkeläisestä, joka tilipäivänä ostaa kavereilleen vaikka konjakkia, mutta aloittaa heti itse ”huoltoaseman konjakilla”, koska on siihen niin tottunut. Joku toinen vetosi Kyläsaaren lääkäriin ja opetti meitä: ”Jos juotte korvikkeita, juokaa pojat kolinaa, se on puhtainta ja terveellisintä.”

Kun kokemukset olivat näin laajoja ja kirjavaisia, ei ole ihme, että silloin tällöin tuli kiistaa siitä, missä kulkee kunnon korvikkeen ja kurjan korvikkeen raja. Keskustelu muuttui hel-

posti rannattomaksi, kekseliääksi ja ominta-keiseksi juoppohuumoriksi. Eräältä asiakkaalta sain seuraavan paperin, joka on laadittu Alkon viinilistan parodiaksi:

”LASOL. Yleisjuoma, sopii tarjottavaksi läpi aterian. Yllätyksetön, kuivahko aromi. Jälkimaku hieman saippuamainen. Väri neutraali.

AEROL. Juhlava, väriltään roseehen vivahtava juoma. Aromi voimakas, ei suositella lenkkimakkaran eikä homeettoman leivän kera. Mainio seuralainen vanhemmille savusilakoille.

MARINOL. Mainio kiireettömien hetkien seurustelujuoma. Aromi esiintyy edukseen, vaikka mikserinä käytettäisiin merivettä. Mieleenpainuva jälkimaku.

EAU DE TOILETTE. Laatutuote, jonka hinta valitettavasti asettaa omat rajoituksensa. Hienonhieno aromi, jota kevytmaito erityisesti korostaa. Mainio cocktailien perusta.

ILLODIN. Klassikoksi muodostunut seurustelujuoma. Voimakas maku ja tuoksu. Väri miellyttävästi kultaan vivahtava. Pakkauksessa toivomisen varaa, pullon suu turhan pieni.

MENNEN. Juoman laatuun nähden suosio valitettavan pientä. Eri värisävyjä. Maku mieleenpainuva, pakkaukset pieniä.

KERATIN. Valitettavasti lähes kaikkien nautiskelijoiden hylkimä. Ylenkatseeseen ei kuitenkaan syytä. Tietyissä tilanteissa hyvin puolensa pitävä tuote. Aromikas maku ja voimakas, innostava tuoksu. Tyylikäp pakkaus. Sopii mainiosti esim. joululahjaksi ystävälle.

ANISTIPAT. Pirstävä tuulahdus menneiltä päivistä. Pakkaus pienehkö. Hankkiminen hankalaa.

VESI. Mauton, laimea, aromiltaan epämääräinen, väri mitäänsanomaton.”

Tutkimuksessaan Amerikan kulkumiehistä Nels Anderson esitti 1920-luvulla useita luokituksia ja määritelmiä. Näistä vaikuttavin on seuraava (Anderson 1988, 116): ”Vaeltajien sukua on kolmea tyyppiä: hoboja, kulkureita ja pummeja. Hobo tekee työtä ja vaeltaa, kulkuri uneksii ja vaeltaa, ja pummi juo ja vaeltaa.” Tuskin romantisoisin, kun sanon, että Tervalammen vaeltajissa oli edustettuna jokainen näistä tyypeistä.

KVASIPALKKATYÖTÄ JA JOUTENOLOA

Kolmannen päivän aamuna meidän saapumiserämme ja pari lintsaria kutsuttiin keskusradion välityksellä päivystykseen töihin ja töidenjakoon, ruotuun ja järjestykseen. Vastaanottaja oli puutarhan ja koriverstaan työnjohtaja, tosi vikkellä mies. Hän kysyi nopeana kuin salama, mitä työtä osaamme tehdä ja minne haluamme. Kun minun vuoroni tuli, sanoin, etten osaa yhtään mitään ja että tahdon koriverstaalle.

Koriverstas oli ja on ollut kuin kadonnut muisto menneiltä ajoilta. Eräänlainen manufaktuuri, vai pitäisikö sanoa: esimanufaktuuri. Siellä tehtiin käsityötä, ja kätten työt liitettiin yhdeksi kokonaisuudeksi. Valmistimme lähinnä kukkakoreja, joihin pantiin kukat ja mullat talon puutarhasta. Nämä korit toimitettiin Helsingin sairaaloihin, vanhustenkoteihin, virastoihin ja muihin laitoksiin etenkin sesonkiaikoina, loput korit menivät suoraan tukkuun. Suurin osa Stockmannilla, Kauppatorilla tai Hakaniemessä myytävistä kukkakoreista on meidän kättemme työtä. Jos olet osistanut korin jostain näistä paikoista vuoden 1989 lopulla, sen kömpelöt ”tikut” saattavat olla juuri minun tekemiäni.

Kyllästyin hyvin pian työhöni, en sen produktiiviseen vaan sosiaaliseen puoleen. Työhuoneessani oli lisäksi pari kolme hurua, jotka tekivät työtänsä miten kuten eivätkä juuri puhuneet sanaakaan. Ajattelin pian anoa siirtoa jalostavaan päähän, mutta sisuni ei antanut periksi.

Lopulta sain keskusradiosta odotetun kutsun talon ja työnjohtajien esimiehen luokse. Tämä tiesi talossa olemiseni perimmäisen syyn. Hän oli talon patriarkka, etäinen ja kunioitettu. Hän tunsii kaikki asiakkaat nimeltä ja teititteli jokaista. Yksi hänen tunnusmerkkejään oli valtava avainnippu, josta hän aina löysi oikean. Asiakkaat suhtautuivat häneen vähän niin kuin ”Tuntemattoman sotilaan” miehet kapteeni Kaarnaan. Hän piti minulle ystävällisen, joskin lohduuttoman esitelmän juoppouden kohtalonomaisesta kehityksestä:

ensimmäinen kerta Tervalammella, sitten toinen ja kolmas kerta ja lopulta eläköityminen huoltokotiin. Hän kysyi, olinko halukas vaihtamaan työpaikkaa. Lopultakin! Olin miettinyt vastaukseni valmiiksi ja sanoin haluavani keittiölle, koska se ilmeisesti oli ainoa paikka, jossa saattoi nähdä talon koko väen ja peräti kolme kertaa päivässä. Tunnin kuluttua olin keittiöllä, ensin armottomassa patatiskissä ja jo iltapäivällä salissa kylmäpuolen anostelijana, jossa tehtävässä viihdyin ja pyssyttäydyn loppuun saakka.

Edelleenkin voimassa olevassa topografiakartassa on Tervalammen laitoksen kohdalla merkintä: työlaitos. Vielä pari vuotta sitten lähiseudun asukkaat tunsivat Tervalammen työlaitoksena, vaikka laitos olisi kuinka muuttanut nimeään ja toimintatapojaan. Lähes 40 vuoden ajan paikka oli todella ollut työlaitos, jossa tuomitut suorittivat työllään maksamattomia velkojaan nousevalle hyvinvointivaltiolle, lähinnä lapsenelatusmaksuja. Epäsosiaalisia, asunnottomia ja juoppoja olivat he myös. Kaikista uusista laeista, asetuksista ja käytänteistä huolimatta Tervalampi oli työlaitos vielä vuonna 1989. Ei de jure vaan de facto.

Työpaikkoja oli useita. Oli ”paja”, ts. auto- korjaamo, metallipaja ja puutyöverstas, puutarha ja koriverstas, metsätöitä ja puistotöitä, siivoushommia, keittiöpuuhia, räätälintöitä, suutarintöitä, sähköhommia, LVI-tehtäviä jne. Kaikki olivat varsin pieniä ja erillisiä työpisteitä. Ja kaikki kuuluivat ruumiillisen työn piiriin. Varsinaisia tuotannollisia tehtäviä olivat vain puutarha ja koriverstas, muut olivat lähinnä ylläpitotoimintoja. Toimistotehtäviä, kirjoituspuuhia tai vastaavia ei ollut tarjolla, eikä niitä kukaan osannut erityisemmin kaivata. Ja jos joku olisi halunnut ns. ammattiaan vastaavaa työtä, häntä olisi pidetty maallikkona tai muuten vain hölmönä.

Työn roolia asiakkaiden elämässä ja asiakkaiden roolia työnteossa voi kuvata yhdellä lauseella: oltiin niin kuin siviilissä, aamulla mentiin töihin, töiden jälkeen oli vapaata. Ihan kuin olisi oltu oikeassa palkkatyössä.

Töistä vapautettuja oli monia huoltokodin puolella ja muutama huoltolan puolella. He olivatkin todella huonokuntoisia. Lintsarit paljastivat itsensä heti kättelyssä, ja heihin suhtauduttiin lähinnä ärtyneesti. Lintsareitahan on aina ja kaikkialla, mutta kokonaan heidän asiansa on, että he Tervalammella menettävät ”palkkansa” (viralliselta nimeltään työosuusraha). Lintsari ei ole yhtä hyvä ihminen kuin työtä tekevä, mutta on kuitenkin parempi kuin pummi.

Yleensä mentiin niihin töihin, jotka olivat tuttuja, nimittäin niihin, joissa oli oltu aikaisemminkin Tervalammella. Metsätöihin menijät olivat hyväkuntoista ja reipasta väkeä ja tiesivät saavansa muita hieman paremman ”palkkansa” suhteellisen lyhyessä ajassa. Tavanomaisimmat ylläpitotyöt, kuten käytävien siivous, olivat vähiten arvostettuja; ”putsareita” oli tosin ovelannopeita ja äärettömän hitaita – teki todella pahaa nähdä ataktisesti kävelevän, ilmeettömän miehen työntelevän vahauskonetta. Keittiö jakoi mielipiteitä: se oli ainoa paikka, jossa tehtiin vuorotyötä ja saatiin sen mukaiset vapaapäivät, mutta monetkaan eivät pitäneet keittiötöitä ”miesten työnä”.

Pääasia Tervalammella oli, että töissä käytiin ja ansaittiin ”palkka”, summa, joka oli suunnilleen tupakka-askin hinta, siis sama kuin perinteinen armeijan päiväraha. ”Palkkaerot” olivat hyvin pienet, mutta kuinka ollakaan, motkotus liian pienestä ”palkasta” ja keskinäisistä tuloeroista hallitsi usein kuppilakeskusteluja. Sanalla sanoen ihmiset elivät palkkatyön näkymättömissä kahleissa, tekivät kvasipalkkатыötä.

RUOKA

Kvasipalkkатыötä päivällä, joutenoloa illalla. Sellainen oli Tervalammen päivärytmi. Vapaa-aika ei ollut vapaata aikaa, vaan joutenoloa.

Kolmas keskeinen tekijä ajan taloudessa oli kuitenkin ruokailu. Ruokailu todella rytmitti

päivän ja ruoka antoi pysyvän keskustelunaiheen. Tämä havainto vain vahvasti päätöstäni pyrkiä keittiöön salin puolelle töihin ja pysyä siellä.

Silti ruokailu ei ollut mikään sosiaalinen tapahtuma, ja ruokala oli asiakkaille lähinnä pikasyöttölä. Kilinä ja kolina olivat kovaa luokkaa, ja kiire oli päällä. Ruokailun pääperiaate ei ollut ainoastaan ”vatsa täyteen”, vaan myös ”mahdollisimman nopeasti”, ja sitten ulos tupakalle, kuppilaan kahville tai omaan kämppään löhöämään. Ruokailu oli kuin parodia menneestä talonpoikaiskulttuurista. Ruoka ahmittiin äärettömän nopeasti. Ei ollut sijaa keskusteluille, mielipiteenvaihdolle tai edes päivän kokemuksista puhumiselle tai muille hidastaville tekijöille.

Silti ruokailusta ja ruoasta puhuttiin kaiken aikaa. Kukaan ei rohjennut kiistää, ettei ruoka olisi ollut kunnollista ja ettei sitä olisi ollut riittävästi. Jos joku kuitenkin erehtyi moittimaan tarjontaa, hän sai heti silmilleen: ”Mitä valitat, kun siviilissä olet syönyt vain HK:n sinistä”, tai ”Viimeksi söit tähteitä Hakanien roskiksesta, ja nyt vaadit tournedosia”. Kukaan ruoan moittija ei koskaan voittanut yhtään väittelyä.

Vastasaapuneiden itsekkyyks puhkesi kukaansa ruokajonossa. Joku vaati ehdottomasti ylimääräistä, vaikkapa sillä perusteella, että poliklinikalla oli juuri määrätty tai että lääkärintodistus Helsingistä tulisi perästä. Yleensä tilanteeseen ei tarvinnut itse puuttua, sillä muut jonossa seisovat vaiensivat häirikön vaikkapa seuraavalla repliikillä: ”Älä huuda sille, ei se kuulu henkilökuntaan, se on meikäläisiä.” Vieressäni oli seinään teipattu lista, johon oli merkitty dieetitapaukset, koska heille oli valmistettava ja varattava omat annoksensa. Diabetes-tapauksia oli pari, laktoosi-intoleransseja muutama. Kerran kävi niin, että muuan vastatullut vaati kaksinkertaiset annokset, koska hänellä oli piilevä sokeritauti, toisen kerran joku väitti, että hänelle oli suullisesti annettu etuoikeus ylimääräisiin maitoihin, suihin ja makkaroihin aliravitsemuksen vuoksi. Muut jonossa olijat osoittivat

peittelemätöntä halveksuntaa, eivätkä vaatimukset enää toistuneet.

Mainitsin jo, ettei kahvio (”kuppila”, ”kanttiini”) ollut mikään sosiaalisen elämän keskus, eikä mitään muutakaan keskusta ollut. Kuppila ei ollut kapakan korvike tai kapakan peilikuva eli kapakka ilman viinaa. Ei. Kapakassa ollaan, kuppilassa vain pistäydyttiin. Paljon tärkeämpää kuin kahviossa oleminen oli kahvion olemassaolo. Se oli pistäytymis-asema ja hankintapaikka. Jokaisen asiakkaan vapaa-ajan determinantit olivat kahvi ja tupakka.

Tupakan ja kahvin ensisijaisuuteen liittyi omalaatuinen ilmiö. Vaikka talon ruoka oli hyvää ja sitä sai aivan riittävästi, harrastettiin yleisesti ilta- ja yösyöpöttelyä. Jälkeenpäin olen usein miettinyt, mistä se saattoi johtua, oliko se korviketta siviilielämän ankeasta niukkuudesta tai vain reaktiota itse laitoselämän yksitoikkoisuuteen. Ruokalasta hamstraaminen oli aivan hämmästyttävä ilmiö. Se oli kerta kaikkiaan hamstraamista hamstraamisen vuoksi. Leivän vieminen oli sallittua, mutta sitäkin halutumpia olivat maito, voi, leikkeleet ja erilaiset ruoantähteet. Keittämiehet säästivät yhtä ja toista sivuun ja veivät kavereilleen. Se oli talon tapa, ja minä harrastin sitä muiden mukana.

Joskus harvoin, lähinnä perjantai- ja lauantai-iltaisina mutta ei enää sunnuntaina, kuppila oli täynnä väkeä. Juotiin kahvia, ilma oli täynnä paksua tupakansavua, oli pakko puhua toisten yli, jossain kulmassa saatettiin pelata huutopussia. Mutta kun kahvio klo 19.30 meni kiinni, alkoi hiljaisuuskin hiipiä koko taloon. Puheluja ei enää otettu vastaan. Jotkut maleksivat katsomaan televisiosta uutiset ja urheiluruudun, lauantaisin tietysti myös loton. Joskus klo 21:n maissa talo alkoi olla autio. Siellä täällä pari tyyppiä jutteli, joku maleksi televisiohuoneeseen tai sieltä pois, joku lueskeli lehtiä. Mutta valtava enemmistö oli omassa kämpässään, torkkui, poltteli, joi kahvia, saattoi lueskella ja torkkui taas. Todellinen hiljaisuus levisi useimmiten jo ennen virallista hiljaisuutta.

Erilaisissa tilaisuuksissa väkeä kävi keskimäärin runsas kourallinen. Eräs hengellinen ”pullakirkko” soittoineen, lauluineen ja kahveineen veti yli 20 ihmistä, mutta tilaisuuksissa, joissa ei ollut soittoa ja laulua, kävi yleensä vain muutama.

Kerran järjestettiin talon puolesta ja hyvisä ajoin mainostettuna muutaman kilometrin patikkaretki Kattilan retkeilyalueelle, jossa oli tarjolla kahvia, voileipää ja makkaranpaistoa. Meitä oli mukana 10 asiakasta ja 3 henkilökunnan edustajaa; muut olivat kämpissään tai jopa töissä, vaikka kyse oli vapaaksi tarjoitetusta arkipäivästä.

Tekemisen välineitä ei joutoaikana puuttunut. Päinvastoin. Pelejä ja vehkeitä oli yllisyyteen saakka: kaksi biljardipöytää (niillä pelattiin kaisaa ja keilaa), punttisali, lentopallokenttä ja erinomainen jalkapallonurmi, puhumattakaan kaikista tavallisista sisä- ja ulkopelivälineistä. Tarjontaa oli, kysyntää ei.

Poikkeuksellista oli toverikunnan ylläpitämän kirjaston laajuus ja taso, tyypillistä kirjaston käyttö. Ilmoitustaulun mukaan se oli auki tunnin verran sunnuntaiamuisin, mutta sen sai kyllä auki milloin tahansa kirjastonhoitajan tavatessaan. Ulkoisilta puitteiltaan kirjasto oli enemmän kuin vaatimaton, lähinnä ahdas kirjavarasto eikä paikka, jossa olisi saattanut kuljeskella, lueskella ja valikoida. Ennen kuin tutustuin kirjastoon, arvelin ennakkoluuloisuuttani, että siellä on parisataa kirjaa ja että sieltä lainataan Mauri Sariolaa. Tämä ei ollenkaan pitänyt paikkaansa.

Kirjastossa oli liki 3 000 nidosta, laaja valikoima tieto- ja kaunokirjallisuutta, maailmankirjallisuutta ja kotimaan kirjoja, klassikoita ja ajankohtaisia uutuuksia. Pitkä laitoshistoria aiheutti myös sen, että kirjastossa oli mielenkiintoisia vanhoja tekstejä ja jopa antiikvarisia harvinaisuuksia. Lainoja oli ehkä 1 000–1 500 ja hävikki vain 10–20 kirjaa vuodessa.

Tarkkaillessani lainaajia ja selatessani lainausvihkoa totesin, että lukumiehet olivat kokonaan oma luokkansa; lainaajia oli asiakasta pieni vähemmistö, mutta he lainasivat

paljon ja usein. Näin kirjaston käyttö palautui yleiseen Tervalammen unteluuteen. Lukumiehet lukivat kirjojaan omissa kämpissään, he olivat individualisteja, jotka vahvistivat privaatin ensisijaisuutta yhteisössä. Jos minulla ei olisi ollut omaa missiotani kulkea joka paikassa tekemässä havaintoja, jos olisin ollut tavallinen asiakas, olisin epäilemättä nopeasti sulautunut juuri tähän ”viiteryhmään”.

KESKUSTELUT

Luulisi helposti, että tällaisessa seurakunnassa olisi viljelty armotonta jakoa alkuperäisten helsinkiläisten ja maalta tulleiden välillä. Sellaista ei ollut. Luulisi yhtä helposti, että olisi käytetty kovaa juopposlangia todellisten juoppojen erottelemiseksi harrastelijoista, ”kuoropojista”. Sitäkään ei juuri ollut. Yleistä laitos-, armeija- ja vankilaslangia esiintyi, mutta siihen oli suhteellisen helppo päästä sisälle: ”tippa-iitä”, ”vake”, ”hivakka”. Laitoksen ikiomaa slangia olivat ”sika-auto”, ”laatikko”, ”putka” ja ”apinakuorma”.

”Sika-auto”, joka kuljetti asiakkaita Tervalammen ja Helsingin väliä, ei alkuperältään liittynyt millään tavoin juoppouteen vaan sananmukaisesti sikoihin, aikaan, jolloin Tervallammella oli jopa 900 sian sikala, ja autoon, jolla kuljetettiin sekä sianruokaa että asiakkaita. ”Putka” tarkoitti selviämishuonetta eikä mitään rangaistuskoppia, vaikka se olikin aikoinaan putka ollut. ”Laatikko” tarkoitti parin kilometrin päässä ollutta puulaatikkoa, jossa olevaan vihkoon ulkoilijat saattoivat kirjoittaa nimensä. Kaikkien nimensä kirjoittaneiden kesken (huijaamisyritykset oli helppo paljastaa) arvottiin viikonloppuisin (kuinkas muuten) rahapalkinnot. ”Apinakuorma” oli risukuorma, jonka metsäporukka silloin tällöin teki Korkeasaaren eläintarhan tarpeisiin.

Mistä aiheista me keskustelimme? Mitä pienempi piiri oli, sitä intiimimmistä asioista ja sitä vakavammassa sävyssä puhuttiin. Vastaavasti mitä suurempi oli piiri, sitä laveam-

min maalailevaa tai yleistä keskustelu oli. Yleisimmät puheenaiheet olivat seuraavat:

- viina, viinanhankintaseikkailut, juomatarinat, legendaariset juopot, krapulat ja vieroitusoireet
- siviilielämään kuuluvat työt, asuntohuolet ja rahaongelmat
- vertailevat kokemukset muista päihdehuolto-laitoksista ja laitoksista yleensä
- urheilu
- päivän tapahtumat; ruoasta puhuttiin aina, paitsi ruokailussa, jonka yhteydessä hotkittiin eikä puhuttu juuri mitään
- satunnainen ajankohtainen aihe: radiosta kuultu, televisiosta nähty, kirjasta luettu tai lehdestä havaittu.

AA jakoi mielipiteitä. Joku sanoi käyvänsä AA:ssa, joku toinen vihasi AA:ta, mikä ei estänyt heitä istumassa aivan rauhassa samassa pöydässä. Kiivaimmilla AA:n vastustajilla oli aina sama kaksoisargumentti: 1) AA:ssa vain kilpaillaan siitä, kuka on rypännyt eniten ja rypenyt syvimmillä, 2) AA:ssa pelkästään tuodaan esille, kuinka hyvin menee ilman viinaa, kehuskellaan mersuilla ja rolexeilla. Toisilla korostui ykkösargumentti, toisilla kakkonen, ne yhdistyivät harvoin, vaikka se olisi ollut hyvin loogista. Tämän sarjan seuraavassa artikkelissa tulen korostamaan, miten tärkeä ja tahattomankin oikeaan osuva tämä kaksoisargumentaatio on.

Suhtautuminen henkilökuntaan oli asiallisen välinpitämätön. Ohimenevän yleisen kiukuttelun ylitse nousivat pikaiset eivätkä välttämättä aina väärät luonnekuvat työnjohtajista ja poliklinikan väestä, ylipäänsä niistä, joiden kanssa päivittäin jouduttiin tekemisiin. ”Ammattiauttajia” yleensä pidettiin asian-tuntemattomina. Kaupungin sosiaalityöntekijät ja etenkin Erityissosiaalitoimisto saivat kuulla kunniansa, samoin verovirasto ja poliisi.

Uskontoa ja politiikkaa pidettiin yksityisasiaina, jälkimmäinen ei sitä kuitenkaan kokonaan ollut. Poliitikasta sinänsä puhuttiin hyvin vähän, ei varsinkaan sellaista, mikä odotusten mukaan olisi voinut jakaa mielipiteitä. ”Politiikka” ja ”poliitikot” olivat sinän-

sä jotain jo periaatteessa vihattavaa, koska he vain lupaavat kaikkea kaikille, mutta eivät kuitenkaan tee mitään ”meidän” hyväksemme. Poliitikot olivat tavallaan vielä pahempi kategoria kuin ”herrat”, koska poliitikot eivät ole itse tehneet mitään oman asemansa hyväksi. Kun tv-uutisissa mainittiin hallitukselta jotain tai jonkun poliitikon kasvot edes vi-lahtivat kuvaruudussa, kuului heti jonkun ki-rous tai pilkallinen kommentti. Kun Pertti Paasio änkytti, kuului julman iloinen nauru. Pakolaiskysymykset eivät vielä vuonna 1989 olleet sillä tavoin esillä kuin myöhemmin, mutta ”neekerit ja vietnamilaiset” olivat jo keskusteluissa. ”Neekerit ja vietnamilaiset” vievät ”meidän” sosiaaliturvamme ja etenkin asuntomme. Hallitseva poliittinen asenne oli lähinnä populistis-autoritaarinen. Mitään anarkistisia taipumuksia ei ilmaistu, pikem-minkin kaivattiin lujaa järjestystä, joka tekisi oikeutta myös ”meille”.

Suhtautuminen naisiin oli etäinen ja yksin-kertainen. Tuskin sanon mitään uutta, kun sanon, että suhtautuminen omaan äitiin, omiin tyttäriin ja usein omaan ex-puolisoon oli kunnioittava ja suhtautuminen juopotteleviin naisiin äärimmäisen halveksuva. Yleisesti ottaen naisen asema oli puheissa alisteinen – siitäkin huolimatta, että naiset ovat juopille usein sekä auttajan että hankkijan roo-lissa. Nainen alkoholisoituu yleensä nopeam-min kuin mies, hänellä on suurempi vastuu ja koettu huoli lapsista, naisjuoppo tuomitaan ankarammin kuin miesjuoppo, ja hänen koke-mansa syyllisyys on kaksinkertainen (ks. esim. Suurla 1989). Tervalammen miesjuopille naisjuoppo oli ulkopuolinen ja huono ihminen, eikä tähän vaikuttanut yhtään mi-tään se, että talossa oli naisosasto, jonka asi-akkaiden kanssa oltiin päivittäin tekemisissä. ”Naiset ovat juovuksissa vielä pahempia kuin miehet.” Juopotteleva nainen on kierompi kuin mies, hän kiroilee karmeammin kuin mies, hän repii ja puree ja on muutenkin väki-valtaisempi kuin mies, ja kaikkein kauheinta on, kun juoppo nainen käy toisen juopon nai-sen kimppuun. Kerran eräs naisasiakas tuli

mukaan tällaiseen keskusteluun. Hän ei sanonut sanaakaan naisten puolesta, vaan lisäsi vauhtia. Naisjuoppo ei saanut anteeksi juoppouttaan, hän ei ollut niinkään juoppo pahimmillaan, vaan nainen pahimmillaan.

Pienissä piireissä keskustelu oli yleensä stoorien vuorottelua, suurissa piireissä usein nopeata repliikkienvaihtoa ja humoristista heittelyä. Käytössä oli valtava määrä fraaseja, joilla vuoroteltiin. ”Pojat on aina poikia – ja äidit tekee lisää.” Nämä tämän päivän sananlaskut olivat lähellä ns. kapakkaiskelmien maailmaa, jota on varsin osuvasti eritelty Lähiöravintola-kirjassa (Sulkunen & al. 1985, 102–139).

Keskustelu muodostui joskus väittelyksi, mutta kärjistyi tuskin koskaan riidan asteelle. Kun riita syntyi, sen syy oli yleensä jossain muualla kuin juuri kuullussa, usein siviili-kaunoissa. Riitelyä vältettiin. Ehkä tyypillisiin riitelyn ja joskus myös aivan tavallisen vuoropuhelun kaava oli ärähdys – vastaärahdys – loppu. Uhkaavin repliikki kuului: ”Siviilissä tavataan.” Sen kuuli sanottavan silloin tällöin, ja se saattoi aivan yhtä hyvin olla pelkkä fraasi kuin uskottava uhkaus.

”Täällä lyövät kättä aloitteellinen passiivisuus ja pyyteetön egoismi, etenkin toverikunnassa”, kirjoitin muistiinpanoihini. Toverikunta asiakkaiden omana ja omaehtoisena yhteenliittymänä olisi voinut olla jotain, mutta se ei ollut. Toverikunnassa ei ollut mitään emansipatorista, se oli loppujen lopuksi koko talon taantumuksellisin elementti.

Toverikunta oli lähinnä pysyväisasiakkaiden käsissä, eikä sinne ollut mitään hinkua, koska yleisen pelon mukaan siellä olisi voinut itse joutua tekemään jotakin. Toverikunta sai tulonsa kahvion ylläpidosta ja oli varsin varakas (pankkitileillä tuhansia markkoja), mutta kaikki varat käytettiin vanhojen rutiinien ylläpitämiseen tai säästettiin pahan päivän varalle. En enää muista, mitä uutta peliä eräs uusi asiakas ehdotti hankittavaksi, mutta muistan kyllä toverikunnan puheenjohtajan vastauksen: ”Ei kannata hankkia, koska se kuitenkin rikotaan heti.”

Riviasiakkaat haukkuivat toverikuntaa estoitta, mutta toimivat täsmälleen samasta lähtökohdasta kuin itse toverikuntakin: jotain pitäisi keksiä, mutta sen keksiminen ei kuulu minulle eikä varsinkaan toteuttaminen. Kun voitettuani tietokilpailun sain tehtäväksi laatia kysymykset seuraavaan kilpailuun, sain joiltakin asiakkailta haukut siitä, että kysymykseni olivat huonoja, vaikeita, vanhentuneita ja ylipäänsä ”väärä”, niin kuin jokainen tietokilpailunpitäjä aina sai kuulla. Mutta herttaisinta oli, kun toverikunnan puheenjohtaja kävi seurueineen kesken kilpailun moittimassa, että annan liian pitkiä vastausaikoja, ”vaikka kaikki haluavat pian pois”. Toverikunta ei ollut ainoastaan yleisen passiivisuuden tuote ja ilmentäjä, se oli passiivisuuden aktiivinen ylläpitäjä ja jopa sitä luova tekijä.

Jos joku kirjoitettiin ulos, lähinnä reippaan lomalta myöhästymisen ja armottoman humalatilavuoksi, ei hänelle annettu mitään arvoa eikä osoitettu mitään armoa. Tapahtuma kuittattiin yleensä välinpitämättömästi, jopa iloisesti (”Minä arvasin”, ”Enkö minä eilen sanonut?”) tai sitten pelkästään vahingoniloisesti, etenkin jos kyse oli toverikunnan johdon jäsenestä tai muuten asiakkaasta, josta ei erityisemmin pidetty.

Tähän liittyi saumatta nariseminen kaikesta ja kaikille. Ammattimaiset epäkohtien metsästäjät kulkivat ja sauhusivat edestakaisin tai jupisivat kahvion pöydissä ja ruokajonoissa. Jos jonkin huoneen lämpöpatteri kurisi tai lamppu oli rikki, jos jostain puuttui räsymatto tai jos ikkunantiivisteissä oli toivomisen varaa taikka vessa oli menossa tukkoon – ei huolta, siitä vain kuppilaan, ruokalaan tai pihalle narisemaan, vaikka asian olisi voinut hoitaa käden käänteessä itse tai kävelemällä päivystykseen.

”Minä” oli kaiken elämisen tärkein subjekti. ”Heti” oli tärkein aikamääre. Ja jos aikamääre saattoikin muuttua ja joustaa termeiksi ”kohta”, ”huomenna” tai omaan äärimmäisyyteensä ”olkoon sitten”, ei ”minän” ensisijaisuus koskaan kadonnut, tuskin edes silloin, kun oltiin puhuvinaan ”meistä”. Hallit-

sevia olivat ääretön passiivisuus, välinpitämättömyys, alaston egoismi ja ikuinen narina.

LÄHTÖ - MINNE?

Tervalammen huoltolaitos oli vuonna 1989 sellainen paikka, ettei sinne tulo ollut mikään shokki, lähtö sen sijaan useimmille oli. Odottavissa olevan elämän murheet alkoivat tunkeutua läpi. Lähtö muistutti ulosajoa tai jopa häätöä.

Noin viikkoa ennen tätä häätöä lähtijät alkoivat toimia hajamielisen levottomasti. Kasvava levottomuus ja kasvava apatia löivät kättä keskenään. Joku saattoi uhota: ”Ensin kova humala, sitten töihin.” Toinen saattoi sanoa: ”Ensin pari viikkoa töitä, sitten rajua känni.” Nämä lauseet tarkoittivat itse asiassa samaa. Kummankin sanojat tuijottivat yhtä hajamielisesti seinään tai kattoon tai pyörittelivät tupakkaa sormissaan. Viimeisinä päivinä käytiin tavallista ahkerammin sosiaalityöntekijän juttusilla, soiteltiin kaupunkiin hänen luotaan tai asiakaspuhelimesta, vaihdettiin tiedonmurusia ja selattiin tavallista ahkerammin Helsingin Sanomien työpaikka- ja asuntoposivuja.

Henkilö, joka koskaan ei ole ollut sisällä, tietää aivan oikein, että laitospelämä on hyvin yksitoikkoista. Mutta usein hän luulee, että laitospelämä on erityisen ahdistavaa, eikä ollenkaan tiedä sitä yksinkertaista tosiasiaa, että laitospelämä on helppoa ja ongelmatonta elämää. Muistan, kun viimeisenä päivänä armeijassa jouduin yöllä päivystystä suorittaessani lohduttamaan komppanian kaikkein hurjapäisintä kaveria. Tämä raakaotteinen nuorukainen itki kaikkea sitä, mikä häntä on siviilissä odottamassa: ei työtä, ei asuntoa, tyttöystävä raskaana, kotiin tuskin menemistä. Hän halusi jäädä armeijaan ”edes pariksi kuukaudeksi”.

Myös Tervalammen asiakkailta helppo elämä lähenei loppuaan, ja edessä olivat siviilin järjestämättömät asiat, työt ja asunto, viinaveilat, rästiin jääneet elatusmaksut ja monet

muut päälle kaatuvat ongelmat. Yksityistä oli se, mitkä ongelmat kullakin olivat päällimmäisinä, yhteistä se, että ongelmien vyyhti oli kaatumassa päälle muutaman viikon ajattele-mattoman elämän jälkeen.

Minulla ei ollut mitään erityisiä siviilimurheita odottamassa, olin jopa etuoikeutetussa asemassa moniin muihin nähden. Siitä huolimatta en tuntenut mitään lähdön riemua, pikemminkin vain alakuloa, pelkkää selittämättömyyttä alakuloa. Joskus jopa eräänlaista syyllisyyttä. Ehkä osin syyllisyyden tuntoni vuoksi autoin kavereitani joissakin pikku asioissa, kirjoitin toverikunnan koneella puhtaaksi pari työpaikkahakemusta, näytin puhelinluettelosta pari paikkaa ja yritin luoda ehkä vähän teennäisestäkin reipasta ilmapiiriä. En tietenkään sanonut kenellekään, että minua oli odottamassa oma asunto, elämänkumppani, pari pulloa viiniä, silakkalautanen ja nippu lehtiä. Mutta en myöskään ollut kiinnostunut ajattelemaan koko asiaa edes yön hiljaisina hetkinä.

Olin ajatellut, että viimeisellä viikolla kirjoittaisin jonkinlaisen alustavan, ehkä jopa voitonriemuisen yhteenvedon kaikesta. Mitään sellaista ei tullut viimeisellä viikolla, eikä oikeastaan myöhemminkään. Viimeisen viikon ja viikonlopun muistiinpanot yrittävät olla hauskoja: ”Mitä olen täällä oppinut? Olen oppinut (tavallisen) Abloy-lukon tiirikoinnin teorian, Sinolin possauttamisen, myymälävarkauden suorittamisen kramppia teeskentelevän kumppanin avulla sekä kultasepän ikkunan siistin rikkomisen käyttämällä HKL:n busseista löytyvää hätävasaraa.”

Viimeisen viikon vähissä keskusteluissa päällimmäisinä olivat työ- ja etenkin asuntoasiat. Jotkut haaveilivat suurta muutosta koko elämässään ja elämisensä tavassa, mikä huipentui lähinnä suunnitellaan paikkakunnan vaihdoksesta ja vaikkapa lähdöstä sukulaisten luo tai jopa paluusta lapsuudenkotiin. Työttömyys- ja asunto-ongelmaan asennoiduttiin vuonna 1989 kahtena jyrkästi toisistaan eroavana ongelmana. Työttömyyttä ei kukaan julkisesti ilmaissut pelkäävänsä tai

odottavansa. Asunto-ongelman suhteen tilanne oli toinen. Mielenkiintoisella tavalla nämä kaksi kytkeytyivät kuitenkin yhteen Suuressa Toiveessa, jota niin monet elättelivät.

Toive-elämä oli pääseminen talonmieheksi tai vastaavaksi. Talonmiehellä oli mahdollisuus tehdä rahaa lisätöillä, talonmiehellä oli asunto, ja ”kaikki” tietävät, että kunnon talonmies haisee aina vähän viinalle. Asuntolaelämän kiroisivat kaikki, mutta päihdeongelmallisille tarkoitettuihin hoitokoteihin ei myöskään haluttu, koska niistä puuttuu ”vapaus”. Tämä verrattoman abstrakti käsite tarkoitti tässä viime kädessä hyvinkin käsitettävää ”vapauden” ulottuvuutta, nimittäin vapautta olla juomatta tai juoda. Haaveissaan ei kukaan halunnut sortua ryyppäämään, pikemminkin haaveiltiin kohtuujuojan tai herrasmiesjuojan tulevaisuudesta. Elämisestä, työnteosta, asumisesta ja juomisesta omassa rauhassa. Vihdoinkin, kaiken eletyn elämän jälkeen.

KUIVA JUOPPOKULTTUURI

Elämä Tervalamella ei ollut sosiaalista eikä kollektiivista, pikemminkin privaattia ja egoistista. Työntekeä ja vapaa, sauna, ruokailu, kahvi, tupakka ja raha olivat kyllä laituskulttuurissa vahvasti mukana. Mutta ne eivät niinkään yhdistäneet väkeä kuin erottivat ihmiset omaan privaattiinsa, vahvistivat erillisyyttä. Viime kädessä oli vain laitostumista privaattiin, juoppokulttuuri ilman viinaa.

Johtopäätöstäni privaatin ensisijaisuudesta ja privatisoituneesta laitostumisesta ei pidä ymmärtää niin, että ihmiset olisivat olleet mykkiä ja jöröttäneet keskenään. Totta kai Tervalamella keskusteltiin, keskusteltiin paljonkin. Elämänkohtaloiden todellinen ja oletettu samankaltaisuus sekä myös elämänkokemuksen runsaus aiheuttivat sen, että keskusteluiden avaaminen oli yhtä mutkatonta kuin itse keskustelukin. Päinvastoin kuin siviilissä ja edes kapakassa keskustelu oli salaamatonta ja avointa, hyvin suoraa ja olosuhteisiin katsoen huomattavan rehellistä.

Egoistinen privatisoituminen on juoppokulttuurin yleinen ominaisuus.

Toisessa yhteydessä olen Matti Virtasen (1982) erään oivalluksen pohjalta kutsunut märkää juoppokulttuuria ”barokkioopperaksi”, mahtipontisten ihmisten yksilösuorituksiksi; juoppokulttuuri on roolipeliä sanan varsinaisessa merkityksessä (Toiviainen 1995). Näyttää siltä, että suomalainen rankka juominen kytkeytyy juoppokulttuuriin sitä suuremmassa määrin, mitä kroonisemmasta alkoholismista on kysymys ja mitä suuremmassa määrin juoppous liittyy yhteiskunnalliseen syrjäytymiseen.

Märkä juoppokulttuuri on peruspiirteiltään samanlainen, tapahtui itse juominen sitten kapakassa, asunnoissa, puistoissa tai rannalla – sama barokkioopperan hallitsevuus kaikkialla. Juoppokulttuuri on kaikkea muuta kuin iloisten juomaveikkojen seura. Myös sen märkä versio on hyvin privatisoitunut, ahdistava, turvaton ja yksinäinen, kylmä ja autoritaarinen. Yhdistävä tekijä ja koko toiminnan tavoite on rahan ja viinan hankinta sekä viinan nopea ja raskas kuluttaminen.

Sisäisestä solidaarisuudesta kannattaa puhua vain poikkeuksena, tarpeen vaatiessa sen yli käyvät lähes aina toisten hyväksikäyttö, jopa pettäminen ja kavaltaminen. Läsnä ovat epäluulot todellista tai kuviteltua ”vasikointia” ja ”ohareiden” tekemistä kohtaan, välinpitämätön asenne, ”olenko minä veljeni vartija”. Edes muistoissa juoppokulttuuri ei kuluttautunut siten kuin vaikkapa armeijassaolo niin usein kultaantuu. Laitoksessa juopot usein kertovat päättymätöntä tarinaa omasta juoppoudestaan. Nämä tarinat ovat pitkiä, naturalistisia ja alakuloisia.

Totta kai juoppokulttuurissa on jotain sosiaalista, mutta hyvin erikoisella tavalla: se on privaattien muodostamaa sosiaalista. Tervalamella vanhat juomaseurat eivät edes uusiintuneet, niitä jopa välteltiin, ja niiden paikalla oli lähinnä satunnaisten ja usein vaihtuvien pienryhmien kooste ja ennen kaikkea vetäytyminen – vihdoinkin! – omaan, ansaittuun, yksilölliseen minuuteen. Kuppila ei ol-

lut kapakan korvike, koska ei ollut viinaa. Ruokailun yhteydessä ei seurusteltu eikä saunan jälkeen istuttu iltaa, koska ei ollut viinaa. Ei ollut jengejä, kingejä eikä renkiä, koska viina puuttui.

Kohta tämän kaiken jälkeen rupesin Tervalamella päihdetyöntekijänä tekemään viikoittain ”retkahdusanalyyseja”, pohtimaan miesten kanssa sitä, millaisessa tilanteessa viinaan sortumisen vaara on suurin laitoksesta lähdön jälkeen. Käytin monenlaisia kyselytekniikoita, haastattelumuotoja ja keskustelutapoja. Alusta loppuun tulokset olivat vahvasti samanlaisia. Olipa henkilöhistoria ja juomishistoria minkälainen tahansa, nousivat tilastollisesti katsottuna aina vahvimiksi riskitekijöiksi kaksi kohtiota tai tavallaan yksi ja sama asia: 1) kutsu kapakkaan tai vanhaan, tuttuun juomaseuraan ja 2) vapaa-ajan tyhjyys ja tarkoituksettomuuden tunne. Näistä edellinen on tavallaan ulkoinen ja jälkimmäinen sisäinen tekijä, mutta tosiasiaa ne ovat yhteenkietoutuva, musertavalla voimalla yhteenkietoutuva ja vaikuttava ”syy”, aihe tai motiivi.

(Kirjallisuusluettelo sarjan viimeisessä osassa.)

ENGLISH SUMMARY

Seppo Toiviainen: Dry alcoholic culture (Kuiva juoppokulttuuri)

The first in a series of three, this article is concerned with alcoholic culture. A basic thesis is that drunkenness and alcoholism are not so much about individuals who are bound together by alcohol. Drink is certainly a binding substance, but not directly; rather the bonds are formed through the tight-knit community that is built up around drink, through the alcoholic culture.

Based on the method of participant observation, the first article discusses one of Finland's mass institutions of the 1980s, the Tervalampi welfare institution. In 1989 Tervalampi still operated as a workhouse where clients (most of whom were admitted through the social welfare system) worked from 8 am to 4 pm on all weekdays and otherwise lay idle. The article explores the time that the clients spent at work and out of work, their daily

Kun ihminen on elänyt olennaisen ja tavaltaan merkityksellisimmän osan elämästään juoppokulttuurissa, se ei ole enää mikään sosiologinen alakulttuuri, vaan henkinen yläkulttuuri. Märän juoppokulttuurin yksinkertaisista ja julmista jäsentelyistä oltiin hetken ajaksi tultu elämään Tervalammen kuivaan laitospokseen, ja edessä oli uhkaavana paluu märän juoppokulttuurin kaaokseen. Sitä ei välttämättä haluttu, mutta se oli välttämättä tavalla tai toisella edessä. Oltiin hiljaa, vaiettiin, mietittiin.

Niinpä kun teimme lähtöä, ei juuri kukaan tiennyt toisen lähitulevaisuudesta juuri mitään, eihän hän itsekkään tiennyt omastaan. Ei juuri kysely eikä varsinkaan vastattu. Yhtenä aamuna kuittasin itseni ulos ja kävelin bussille kolmen muun kanssa, joista vain yhden joten kuten tunsin. Matkalla emme puhuneet mitään. Kun tulimme Helsinkiin, ei kukaan pummannut toisilta rahaa. Kukaan ei myöskään rientänyt aivan vieressä olevaan Hankkijan Alkoon. Toisillemme puhumatta lähdimme kulkemaan eri teitämme.

rhythm and routines, the structure of the clientele and its internal hierarchies, themes of discussion and customs. The way of life at the institution was crystallized in two determinants: quasi wage employment and idleness.

Before they were admitted to the institution, the clients of Tervalampi had grown into some sort of rational, goal-oriented culture of action that focused on the bottle. In the absence of the bottle, the culture of action that did not rely on the bottle took on such a form that the ”wet” alcoholic culture of life outside the institution cut through into the everyday life at the institution; hence the notion of ”dry alcoholic culture”.

This observation suggests that alcoholism is no ordinary sociological subculture, but in fact a kind of mental superculture for those involved. This superculture is a very powerful determinant of all the activities of the people taking part.

KEY WORDS:

Alcohol culture, alcoholism, care of alcoholics, inpatient care, participant observation, social psychology